

ARA SEÇİMLERİ ÜZERİNDE TARTIŞMALAR

Prof. Bahri SAVCI

1951 denberi ara seçimleri yapılmamaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin 10 uncu donemi (1954-1957) munnal mebusluklar için hiçbir ara seçimi yapılmadan geçmiştir. 1957 sonbaharındaki seçimlerden sonra görevine başıayan 11 inci donem Meclisi, Haziran 1958 sonlarında yaz tatiline girerken, Eylül de yapılması gereken ara seçimlerinin bu yıl da yapılmaması hakkındaki bir önergeyi kabul etti.

D. P. Grup Başkanı Halûk Şaman ve iki arkadaşı bu önergelerinde, 6 il'de açık bulunan 10 milletvekili için bir ara seçimi yapılmasını icabetirecek hiç bir sebep bulunmadığı; genel seçimlerin kısa bir zaman önce yapıldığı; memleketin «tevkâfide nazık politika şartları» içinde bulunmasından, seçim yapılsa, memleketin gerginliğe ve asabiyete sürükleneceği; bunun da «millî memaatlara» uygun düşmeyeceği; ve esasen seçim sonucunun da «adedi nisbet» de bir değişiklik yapmayacağı sebeplerine dayanıyorlardı. Meclis, bu sebepleri varit görmüş ve ara seçimlerinin yapılmamasını karar altına almıştır. Bu surette; bir D. P. sözcüsünün (D. P. Devlet Vekili S. Agaoglu) Mecliste de beyan ettiği üzere, çok partili Cumhuriyet devrinde, anayasa düzeninde mevcut mevzuat sarahatine rağmen, ara seçimlerinin yapılmaması yolunda bir teamülün yerleşmesine doğru, bir kuvvetli adım daha atılmış oldu.

Buna, bir anayasa teamülü diyemiyoruz. Çünkü, bir anayasa teamülü, mevcut anayasa sarahatlerine zıd olarak teessüs etmemeli; bu sarahatları geliştirici olarak teessüs etmelidir. Eger anayasa düzeninin mevcut sarahatlarına rağmen, gene hukukî değeri olan bir teamül yerleşiyorsa; bu, mevcut sarahatın ihtiyaçları karşılamada yetersiz veya taydasız olduğu zaman vaki olur. Ara seçimleri hakkında Anayasa düzenimizde mevcut sarahatların bir faydasızlık teşkil ettiğini söylemek ve isbat etmek mümkün değildir. Ara seçimleri, siyasî mekanizmanın kurulmasında ve işlemesinde daima faydalı bir müessese olmuştur. Onu tanzim eden mevzuat da faydalıdır. Ama, yeterli olmadığı, bu hususta müsbet neticeye ulaştırmayan bir tartışmaya yol açmasından da bellidir.

Gerçekten ara seçimleri üzerinde, gerek Meclis içinde, gerek Meclis dışında bir tartışma olmuştur. Bu tartışma, her ne kadar zengin bir akademik katkıya kavuşmamış ise de açık mebuslukları doldurma müessesesinin işleyiş şeklini, tâbi olması gereken hukukî şeraiti, üzerine dayanması gereken siyasî şeraiti ifade etmeğe elvermiştir. Biz, şimdi, bütün bunları ifade ederek, bu şerait içinde meselenin çözümlenlik durumunu da objektif olarak tesbit ettikten sonra, müessesesinin mahiyetinin empoze ettiği hal suretini araştıracağız.

1 — Müessesesinin İşleyiş Şekli :

Açık mebuslukları doldurmak için ara seçimleri, temsilî hükûmetin mahiyetinden doğmuştur. Temsilî hükûmet, esas itibarıyla, milleti bir parlâmentoda ifade etmektedir: adedî kuvveti, her memleket için değişen, kuruluş yolu genel seçime dayanan bir parlâmentoda.... Bu genel seçim de esas itibarıyla va çoğunluk ya da nisbî temsil esaslarına göre yapılır. Bir kelime ile: millette meknuz, milletten çıkan siyasî iktidarın icrası bir genel seçim ile gösterilen milletvekillerinden mürekkep bir parlâmentoya tevkil yoluyla intikal ettirilir. (Burada, genel seçim tabirinden maksat, parlamenterlerin birden, toptan seçilmesini gösteren değildir: seçme ve seçilme haklarının kanunî şerait içinde herkese, umuma ait olduğunu göstermektir. Yoksa parlâmento üyelerini dörde bölmek ve her sene bir bölümünü seçerek parlâmentoya göndermek mümkündür.) Bu parlâmentonun, temsilcilik vazifesini gerçekten ifa etmesi; teşri ve icradan mürekkep hükûmet fonksiyonlarının görülmesindeki rolünü iyice oynatabilmesi için, siyasî vüs'atından (adedî kuvvetinden) kavbetmemesi, capını muhafaza etmesi gerekir. Oysa ki, daha her dönemin başladığı günden itibaren, parlamenterlerden bazılarının parlamenter vekâleti sona erer. Yani, parlâmentonun, adedi kuvvete dayanan siyasî vüs'ati daralmağa baslar. Kac parlamenterlik açık olduğu zaman, bu organ fonksiyonel boşluğa uğrar meselesini araştırmak ve ona göre tedbir düşünmeğe kalkmak versiz. Önemli olan; parlâmentonun siyasî vüs'atının mahfuz tutulmasıdır.

Nisbî temsil usulü uygulanan ülkelerde, açılan milletvekilliği için, listede sırası gelen aday Meclise davet edilerek, bu siyasî vüs'atin mahfuziyeti sağlanır. Çoğunluk sisteminde ise; açık milletvekilliği için, dönem sonunda toptan yeni seçimi beklemeden, ara seçimi yapılmak suretiyle bu siyasî vüs'at ayakta tutulur. Meclisin, çap ölçülerinde zaafa uğramaması sağlanır.

2 — Ara Seçimlerinin Hukukî Şeraiti :

Burada, «hukukî şerait» deyimini altında arayacağımız husus : ara

seçimlerin mecburiliği - ihtiyariliği keyfiyeti ile, yapılacağı zamanı tesbitten ibarettir.

A - *Mecburiliği - İhtiyariliği Keyfiyeti*: İlmî içtihat ile, C. H. P. muhalefetinin, ara seçimlerin mecburiliği karakteri üzerinde birleştiklerini görüyoruz: D. P. iktidarının da, bazı kanunî mevzuata dayanarak, ara seçimlerinin mecburiliğini açıkça red ettiği ileri sürülemez, Ama, mecburiliği, ilmî içtihat ve diğer parti gibi kabul ettiği de söylenemez. Onun görüşünü şöyle tesbit etmek yanlış olmaz sanıyoruz.:

a) Bu müessese, aşağı yukarı sekiz yılı idrak eden bir anayasa teamlülü ile, mecburilik vasfını kaybetmiştir, kaybetme yolu içine kesin olarak girmiştir (Devlet Vekili S. Ağaoğlu'nun 25/6/1958 de Meclisteki beyanı).

b) Fakat her hal ve kârda (D. P. ye göre) ara seçimi müessesesine B. M. M. hâkimdir.

i - Parlâmentoda belli sayıda açık bulunduğu zaman ara seçimini mecburi kılan anayasalara karşılık, bizim anayasamızın, böyle bir şart ve ayrıca zaman şartı koymaması, onu, tamamiyle Meclisin takdirine bırakmıştır. (Devlet Vekili S. Ağaoğlu'nun aynı beyanı cümlesinden)

ii - 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanununun 6 ıncı maddesi, ara seçimlerinin, «Büyük Millet Meclisi, aksine karar vermedikçe» Eylûlde yapılacağını âmir. O halde, B. M. M., «aksine karar vererek, ara seçimlerine tasarruf edebilir.

D. P. nin türlü mütalâalarından çıkması gereken görüşünü böylece tesbit ettikten sonra, ara seçimlerin mecburiliğinin kanunî ve hukukî dayanaklarını da şöyle gösterebiliriz :

I — Anayasanın 29 uncu maddesinden çıkan delil : Bu madde; anayasa eskâli icinde mebusluk sıfatı zail olan, düşen veya vefat eden milletvekilinin yerine «bir diğeri intihap olunur» diyerek bu mecburiliği kesin bir hukukî terim ile («intihap olunur» terimi ile göstermiştir. Zira hukuk dilinde mecburiliği değil de; takdirî, ihtiyarî bir hali, isteğe, cevaza dayanan bir keyfiyeti ifade etmek gerektiği zaman «edilebilir,» «olunabilir» gibi deyişler kullanılır.

II — Anayasanın 4 üncü maddesinden gelen delil : Bu madde, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarında «her 40 bin kişi için» bir milletvekili seçileceğini ifade eder. Bunu, Türkiye'de sivasetin nazarı temelleri üzerinde düşünenler, bir mümessil vasıtası ile 40 bin vatandaşın sivasî temsil kazandığını şeklinde anlarlar. Bu görüşe göre: millet, hâkimiyet hakkına kırk biner kişilik gruplar hesabı ile birer temsilci göndererek iştirak ediyor demektir.

Böyle olunca, Meclisteki her münhal; milletin, kırk biner kişilik grupların birer temsilci göndermesi suretiyle hâkimiyet hakkına iştirakinde rahneler açmağa müstaittir, açacaktır. Hele bu münhallerin sayıları artarsa ve bu münhalleri doldurmak için gereken ara seçimleri, boyuna geri atılırsa, o çevredeki kırk binlerin, hem de çevredeki vatandaşların hükümranlık haklarına fasıla getirilmiş olur. Oysaki, her vatandaşın millî hâkimiyetteki hissesi esastır. Bu hisseyi mahfuziyetten düşürmemek için, ara seçimleri yapmak şarttır. Umumî seçim nasıl bertaraf edilemezse, milletin hükümranlık hakkına nasıl fasıla verilemezse, ara seçimi de boyuna geri atılamaz. Meclisin tamamlığı, bütün çevrelerden seçilen mebusların tamamlığı ile tahakkuk eder.

III — Milletvekilleri Kanununun 36 ıncı maddesine davanan delil : İki seçim çevresinden birden seçilen adayın bunlardan birini seçme mecburiyeti ve hakkı vardır. O zaman aday tercih ettiği seçim çevresinin milletvekili olur ve «diğer seçim çevresinde veriden seçim yapılır». Eğer bu seçim yapılmazsa, iki verden birden seçilmeğe imkân veren usul: mebusun, üzerinde tercihini belirtmediği seçim dairesinin Mecliste ve hic temsil edilmemek, ya da noksan temsil edilmek gibi bir akibete uğramasına yol açan bir müessesese haline gelecek. Oysa ki iki verden birden namzetlik müessesesi; tecrübeli parlamenterler vetistirmek ve onları Mecliste bulundurmamak maksadı ile ihdas edilmiştir; cevreyi tevkil hakkından mahrum etmek için değil.

İste ara seçimlerinin muhakkak yapılması lehindeki sebepler bunlardan ibarettir.

B - *Ara Seçimlerinin Zamanı* : Bu iktidar ve muhalefet görüşlerinin üzerinde uyusamadığı; ilmî ictehadın da pek gerilere atılamıyacağını ima ettiği bir konudur.

Tartışmaların, bir noktada uyusamamalarına, milletvekilleri seçimi kanununun 6 ıncı maddesi sebep olmaktadır; daha doğrusu onun bir hükmü....

Seçim Kanunu, bir bakıma, Anayasanın mecburilik vasfı altında ihdas ettiği ara seçiminin zamanını; onun yıllık devrî bir mahiyette olduğunu da işaret ederek, açıkça göstermiştir; Ara seçimleri, Büyük Millet Meclisi *aksine karar vermedikçe* her yıl 23 Temmuzda başlar ve Eylül ayının üçüncü pazarına rastlayan gün oy verilir.»

D. P., bu hükümden; Meclisin ara seçimlerine istediği gibi tasarruf edebileceği inancının devamı olmak üzere, seçimin Temmuz ayı ile bağılı kalmadığı anlamını çıkarır.

D. P. 11/7/1956 ve 25/6/1958 tarihli toplantılarında delillerini şöyle ifade etmiştir : Ara seçimine normal olarak 23 Temmuzda başlanacaktır. Fakat, Meclis «aksine karar vermedikçe».... Demek, her yıl 23 Temmuzda ara semi yapılmayabilir. Veya, başka bir deyim ile Meclis, ara seçimlerinin zamanını 23 Temmuz'dan öne veya geriye alabilir, hattâ öteki Temmuzda atabilir. Her halde şu bir gerçektir ki, ara seçimleri, mebusluk acıldıktan hemen sonra yapılmaz. Çünkü Anayasa madde 29'daki «intihap olunur» deyimini «derhalliği» ifade etmez. Eğer kanun koyucu ara seçimi için «derhalliği» dermiş etse idi, Cumhurbaşkanlığı makamında inhiâl olduğu zaman derhal yeni seçim yapılmasını âmir hüküm koyuşu gibi, bir hüküm de burada koyardı. Koymamış; tersine Meclisin, her yıl o yıl seçim yapılmamasına karar verebilecek yetkide olduğuna dair hüküm koymuştur.

C. H. P. Bu teze karsıdır. O da, her iki celsede Meclisin, 23 Temmuzda ara seçimi yapılmasına aksi bir karar verecekse, seçim tarihini, ancak 23 Temmuzdan öne alabileceği yolundaki tezini savunmuştur. (Mamafih C. H. P. hatipleri arasında, Meclisin 23 Temmuz yerine bir başka tarihi yani bir yeni tarihi de söyleyenler var.)

C. H. P. ve göre, Anayasa eksik olan milletvekilinin yerine bir venisinin gelmesini ister. Bu bir anayasa hükmüdür. Hiç bir kanun da bu hükmü tadil edemez:

Oysa ki, 6 ıncı madde D. P. tefsirine göre manalandırılırsa, ara seçiminin, her yıl bir sonrakine bırakılması ve neticede hiç yapılmaması da mümkündür. Nitekim 1951 denberi yapılmamıştır da... ve böylece Meclisin yapısı, eksik sayıda dondurulmuştur. Kanunun ibaresi, ara seçiminin o yıl yapılmasını âmirdir. Çünkü «aksine karar vermedikçe» ibaresi, kanuna, seçimlerin tehiri maksadı ile değil, bilâkis, icabında daha erken bir tarih tâyin edilebilmesi için konmuştur.

3 — Ara Seçimlerin Davandığı Siyasî Mülâhazalar :

Ara seçimleri, sadece bir kanunî hükmün yerine getirilmesi için yapılmaz, bazı siyasî mülâhazalar da ara seçimini yapmağa sevkeder (muhalefetçe).

Bu düşüncenin tersi de vardır: Ara seçimleri, mahza kanun elverdiği için tehir edilmez; bazı siyasî mülâhazalar da, onu lüzumsuz, hattâ nazik bir mesele haline getirdiği için tehir edilir (iktidarca). Nitekim 1958 Temmuzunda başlanması gereken ara seçimleri :

i - Genel seçimlerdenberi pek az zaman geçtiği, bu arada da memlekette mühim değişiklikler olmadığı;

ii - Bu ara seçimlerinin, esasen, çoğunluk ile azınlık arasındaki muvazeneyi değiştiremeyeceği;

iii - Daha 1958 yaz ayları başlarında fevkalâde nazik politika şartları içinde bulunduğumuza göre, bu şartlar içinde bir seçim yapılırsa memleketin asabiyete sürükleneceği yolundaki siyasî mülâhazalarla, geri atılmıştır.

C. H. P. ye göre de, bu yılki ara seçimlerinin yapılması, şu mülâhazalar dolayısıyla zaruridir :

i - Bu ara seçimi, vatandaşın, son zamanlarda içinde bulunduğu hal-den ne dereceye kadar memnun olduğunun memleketçe ve bilhassa iktidarca bilinmesine yardım edecektir. Bunun da uyarıcı bir tedbir aramağa sevk edici tesiri olacaktır. Bir Meclis, kendini memlekette tecrid etmek istemiyorsa, ara seçimlerini geri atmaz.

ii - Seçim emniyetinin ne âlemde olduğunu, ara seçimi halka gösterecektir. Son seçimde, evvelce kütükte ismi olan vatandaş, sandık başında bunu bulamamıştır. Bu sene kütükler ilân oldu. Ara seçimi, bu kütüklerin sandık başına ne şekilde çıkacağını gösterecektir.

iii - Nihayet memlekette, seçim olacak mı, olmayacak mı şüphesi vardır. Ara seçimleri, seçimin olup olmayacağını fiilen gösterecektir.

4 — Müessesenin Siyasî ve Nazarî Mahiyetinden Hareketle Bir Çözüm Yolu Arama :

Bazı kelime, ibare oyunları hariç, ileri sürülen ve sürülebilecek olan karşılıklı deliller bundan ibarettir.

Bunların arzettiği muhassala objektif durumu şöyle tesbit ediyoruz:

Anavasa hükmü, ara seçimleri, her halde mecburî bir mahiyet ile tesis etmelidir ve etmiştir de.... Fakat, her inhilâlin arkasından hemen müferid bir ara seçimini derpiş etmediği de muhakkaktır. Esasen buna lüzum da yoktur. Bu sebeptendir ki, Milletvekilleri Seçimi Kanunu, en çok yılda bir defa ara seçimi yapılmasını iltizam etmiştir.

Bir yılda ancak bir defa yapılabilecek ara seçiminin tarihini tesbite gelince: Seçim Kanunu, bu noktada bir seyyaliyet sağlamak istemiştir: Seçim Temmuz'da başlar. Fakat, Meclis - şüphesiz ciddî sebeplerin varlığı halinde - bunu, öne veya arkaya alabilir.

İşte, bu noktada, seyyaliyet o kadar büyük bir şümül kazanmıştır ki, ara seçimi ortadan kalkmıştır.

Gerçekten, Meclis, her yıl 23 Temmuzun aksine karar vererek, dö-

nem sonunu bulabilir. Bu suretle de, 6 ıncı maddedeki «aksine karar verme» hükmünün lafzî tefsiri, ara seçiminin mecburiliği keyfiyetini de kaldırmıştır.

Fakat biz, müessesenin siyasî ve nazari gerçek mahiyetinden hareket ederek, uzun bir süreyi ve her hal ve kârda bütün bir dönemi ara seçimi yapmadan geçirmenin, anayasa dışı olduğunu tesbit edebiliriz. Şöyleki :

Esas itibariyle ara seçimi müessesesinin hikmeti, açıkta temsilcilik bırakmamaktır. Fakat bu isteğin, bu zaruretin, bizzat temsilî hükûmet sisteminin mahiyetinden çıktığını sanmamalıdır. Temsilî hükûmet sisteminin mantığında, Mecliste hiç bir ferdi temsilciliğin açık kalmaması gibi bir zaruret yoktur. Çünkü, esas itibariyle, klâsik temsil nazariyesinde, temsil müessesesinin tarafları seçim çevresindeki, yirmi biner, kırk biner, altmış binerlik gruplar halinde düşünülen menferit grupları ile, münferit adaylar veya mebuslar değildir. Hattâ, 10 tane 40 bini ihtiva eden 400 binlik seçim dairesi - bir bütün halinde telâkki edilen seçim çevresi - ile, ona tekabül eden ve gene bir kül halinde telakki edilen 10 mebusluk heyet de değildir. Âmme hukuku bakımından siyasi temsilin tarafları :

i - Anayasa şeraitinin tâyin ettiği seçmenlik vasfını haiz vatandaşlardan mürekkep «seçmenler heyeti» marifeti ile seçim hukukunda yer alan «*Millet Bütünü*»

ii - İster çoğunluk sistemine, ister nisbî temsil usulüne, hattâ ister dar seçim çevresinde tek mebusu münferiden seçme usulüne dayansın, bu millet bütünü tarafından seçilen mebuslardan mürekkep «*Parlamento*» dur.

Yani, siyaseten temsil vekâleti, 40 bin kişilik münferit gruptan, münferit fizikî varlık olan su zata verilmiş değildir. Keza ; bu münferit 40 binlerden, meselâ 10 tanesini ihtiva eden 400 bin kişilik bir heyet - bir seçim dairesi heyeti - tarafından, buna tekabül eden 10 mebusa da - münferiden veya heyet halinde telâkki edilecek bu 10 mebusa da - verilmiş değildir. Ancak ve ancak «*Millet Bütünü*» nden, meselâ 610 mebusu ihtiva eden «*Parlamento*» ya verilmiştir. Temsilî hükûmette önemli olan; milletin, «bir temsilci heyet» i irae etmiş olmasıdır ve bu suretle, ortada, hâkimiyet hakkını kullanacak, siyasî iktidarı, hükûmet fonksiyonları (tesri ve icradan mürekkep) halinde icra edecek, ettirecek bir temsilci heyetin bulunmuş olmasıdır. Tekrar edelim burada, ferdin temsil yoktur. Buna mahal de yoktur. Millet tarafından Meclise verilen bir temsil vardır. Ve bu suretle kurulan bir Meclis mevcuttur.

Artık bu Meclisin tereküp tarzı şu olmuş; şu veya bu parti çoğun-

luğuna dayanmış; adedi kuvveti şu veya bu olmuş; siyasî vüs'ati şu veya bu haçme ulaşmış; bunların önemi yoktur.

Böyle olunca da, Meclisin adedi kuvvetinde bazı noksanlar bulunmasının (tabii toplantıyı açmağa, müzakerelere başlamağa ve karar ittihazına elverecek bir nisabı mahfuz tutmak şartı ile) temsil nazariyesi bakımından önemi ve mahzuru yoktur. Binaenaleyh - adedi kuvvet, müzakereler başlamağa ve karar ittihaz etmeğe elverecek bir nisabı içinde mahfuz ve mevcut olduğu müddetçe, açık mebuslukları doldurmağa ve bunu hemen yapmağa da bir mecburiyet yoktur.

Fakat, modern meclislere ve siyasî mekanizmaya hâkim olan, artık bu klâsik anlayış değildir. Hiç olmazsa, bu klâsik anlayış siyasî iktidar ve onun mekanizmasını izahta yetersizdir. Bugün siyasî iktidar vakiasını, fiksiyonlardan çok siyasî realitenin hali hazırda arzettiği özellikten çıkan unsurlarla açıklayabiliriz. Şöyleki :

A - *Modern Parlimentarizmde* : Karar kılacak ve düşünecek olursak görürüz ki : parlâmentoda ve onun içindeki türlü gruplarda adedi kuvvet meselesi, gittikçe bir önem kazanmaktadır. Çünkü, bugünkü parlimentarizme; bir yanda bir bütün halinde mevcut olan ve çalışan bir Meclis, öte yanda da, onun karşısında yer alarak çalışan bir hükûmet yoktur. Seçimleri kazanan bir çoğunluğun, Meclis içinde «Meclis çoğunluğu» ve «Hükûmet» şeklinde mevcudiyeti ile; seçimlerde azınlıkta kalan bir grubun Meclis içinde «Muhalefet» şeklinde mevcudiyeti vardır. Siyasî iktidar münasebeti «Parlâmento - Hükûmet» ikiliği üzerinde döner; Meclisteki grubu ile hükûmet arasında bir «aynîyet» hasıl olmuş olan «Çoğunluk - Muhalefet» ikiliği üzerinde döner. Siyasî iktidar münasebeti, bu ikilik mihveri üzerinde dönerken kendi lehine geliştirebilmenin yolu da, her şevden önce, her iki tarafın adedi kuvvetlerini üstün tutmasına bağlıdır. Bir kelime ile, artık adedi kuvvet, her iki taraf için önemli bir unsur olmuştur. her iki tarafın siyasî iktidar savaşında kuvvet unsuru olmuştur; seçmenler heveti nezdindeki kredilerinin maddî ölçüsü haline gelmiştir. Her iki taraf mümkün olan her fırsatta, bu kuvvetini arttırmak, bu kredisini ölemek ister. Ara seçimleri de, bunu karşılayan en iyi vasıtaadır. Bundan doğacak faydalardan hiç bir taraf müstağni kalamaz. Olsa, olsa, mevcut serait içinde ara seçimlerinin kendi alevhine, rakip lehine tecellisinden asırı endise duvulabilir. Fakat, bu endisevi iktidar duvar ve bu vüzdenden ara seçimini vaptırmazsa, bu da belki, karşı tarafın adedi kuvvetini arttırma hakkını ihlâl teskil eder. Bunu da bir demokrasi çoğunluğu irtikân edemez. Bu vüzdendir ki Atlee'nin İsci Hükûmeti ve çoğunluğu, karşı tarafın adedi üstünlüğü elde edeceği seraitin mevcudiyetini görünce ve kendisinin sun'î bir adedi üstünlükte

olduğunu his edince, karşı tarafın bu hakkına mütecaviz durumda kalmaktansa, iktidarı terke razı olmuştur. Gene bu yüzdendir ki; Mac Millan'ın Muhafazakâr hükûmeti ve çoğunluğu, Süveys Buhranı gibi, gayri menkul kiralarını ayarlama gibi kendisi için elverişsiz bir durum ve halkın hemen hoşuna gitmeyen tedbirlerin yarattığı kötü siyasî atmosfer içinde, ara seçimlerine girmekten kaçınmamıştır.

B - *Halk Tercihlerine Göre İdare Prensiplerinde* Karar kılacak olursak gene görürüz ki : ara seçimleri, hem itkidara, hem muhalefete, bu tercih dalgalarının istikâmetini gösterip anlatmada müstesna değeri olan bir müessesesidir. Bir dönem içinde, halk tercihleri istikametler değiştirebilir. Bunun, iktidarı icra hakkına doğrudan bir tesiri olmayabilir. Fakat bu husus, hem iktidar, hem de muhalefet partilerinin politikalarını, gerek muhteva, gerek strateji bakımından ayarlamalara sevk edeceği tabiidir. O halde Partilerin, halk tercihinin dalgalanma istikâmetlerini bilme hakkı vardır. Bir iktidarın, bu hakkından feragati, kendi bileceği bir iştir; fakat, ara seçimlerine mani olmak suretiyle, muhalefetin de bu haktan yararlanmasına engel oluşu, bir haksızlık teşkil eder.

PARTİ GENÇLİK KOLLARININ İRTİCA İLE MÜŞTEREK SAVAŞI

Fanatik dünya görüşünün; sosyal hayatı dinîlik temeli üzerine dayatarak kurma ve sürdürme dileğinin; cemiyetimizi, Batı Medeniyetinin beşerî değerleri üzerine oturtmadan ibaret içtimaî, terakki istikâmetimizden ayırarak dinci Doğu değerleri üzerine dayatmanın ifadesi olan, aşırı muhafazacı kuvvetler, Cumhuriyet devrinde siyasî ve sosyal hayata müessir kuvvetler olmaktan çıkarılmıştır. Bu yüzdendir ki, bu devrede, toplumumuzun gelişme potansiyeli çok önemli işler yapmıştır.

Fakat, dini sadece vicdanlara bırakmayıp, dinci dünya görüşünü sosyal ve siyasî hayatın müdür prensibi halinde uygulamayı isteyen muhafazacı eğitim, saf türk halk yığınlarının, vicdanlarından tamamen çıkarılmamıştır da....

Cumhuriyetin inkılâpçı idareci kadrosu, önce, bir siyasî teşkilât halinde lâik devleti kurmuştur : Parlâmento, hükûmet, yüksek sevk ve idare kademeleri arasında bir dinî makam ve otorite bulundurmamak suretiyle... Sonra da, bir lâik sosyete yaratmada oldukça ileri gitmiştir : sosyeteyi dinî müesseseler yolu ile ve dinci espri içinde kurulmuş hayat münasebetlerinden kurtaran medenî kanun, tekke ve zaviyelerin kapatılması, harf ve kıyafet inkılâpları, arap harfleri ile özel öğretime bile müsaade edilmemesi, ibadet eşkâli içinde millî dile de.... bir yer verdi-

rilmesi ile... Ama, bu radikal tedbirler, çok plânlı ve bilhassa çok vüs'atli eğitim tedbirleri ile takviye edilemediğinden lâik sosyete kurma gayretlerimizden hemen her alanında çok partili siyasî hayat tarzı içine girdiğimiz gündüzenberi, ric'î hareketlere şahit olmaktadır: Siyasî savaşta halk tercihlerini yakalama zorunda olan partilerin, halk yığınlarının muhafazacı eğilimlerini okşayacak başarı kazanma yollarına sapmaları ile; bazı aydın çevrelerin, her türlü dilek ve yaşama tarzının yeni açılan hürriyet dünyamızda ileri sürülebileceği hakkındaki hürriyet anlayışları, kitlede meknuz duygular halinde yaşayan ileri muhafazacılığın tekrar meydana çıkmasına vesile olmuştur.

Ve bu yüzden; aydın çevrenin ve lâik devlet gücünün doğrudan ve kolayca tesir edemeyeceği olan bölgelerde, Medenî Kanun, tekke ve zaviyelerin kapatılması kanunu, harf ve kiyafet inkilâpları, ibadet eşkâli içinde millî dilin aldığı yer, kûsûfa uğramıştır.

Bu sefer, bu hal, günün inkılâpçı kadrosunu teşkil etmesi gereken genç çevrelerde derin bir üzüntü uyandırmıştır. Bunun en son ifadesi, C. H. P. Gençlik Kollarının, «Nurculuk» olayları dolayısıyla yayınladıkları bir tebliğde görüyoruz. (15 Mayıs 1958) : Bunda, adigeçen Gençlik Kolu; bu gibi irticaî faaliyetlerin, millî birliği bozmağa kadar gidebileceğini; bu faaliyetlerin, anayasa ve diğer kanunlarla tanınan ferdî haklar sınırını aştığını ve devrimlerimizi tehdit eder bir mahiyet aldığını işaret ettikten sonra, ric'î hareketlerin ortaya çıkmasının sebebinin, iktidar partisinin tavizkâr, tutumunda buluyor. Ayrıca, D. P. basınına, bu hareketlere karşı, diğer basın gibi bir hassasiyet göstermemekle de itham ediyor ve sonunda, D. P. Gençlik Kollarını da, inkilâpların emanetçisi Türk gençliğinin bir uzvu sayarak, müşterek savaşa çağırıyor.

Bizce, bu tebliğin : Bir güzel tarafı, sonra, bir enteresan müşahede tarafı ve nihayet, bir de fena tarafı vardır. Şöyleki :

— Müşterek savaşa çağırısı, iyi ve şuurlu bir harekettir. Bu çağırısı, aynı zamanda, bütün siyasî partilere, iktidar savaşı dışında kalması gereken bazı konular olduğunu ve bu hususta, müşterek bir savaş cephesi kurma zorunu ihtar ediyor.

b — İrtica faaliyetlerinin, artık, normal ferdi hak sınırlarını aşan birer hareket teşkil ettiği hususundaki müşahede de çok enteresandır.

Her partinin liderler zümresi içinde ve bazı serbest düşünce çevreleri içinde mevcut bir düşünceyi şöyle özetliyoruz : Bir gerçek hürriyet düzeninde, moral ihtiyaçlar sonuna kadar tatmin edilmelidir. Çoğunluğun dileği, zor tedbirleri ile önlenmemelidir. Binaenaleyh, aile, miras, münasebetlerinden tutun da, istediği kılığı giyme, istediği dil ve yazı ile

istediği öğretimi almağa varıncaya kadar her alanda, ihtiyaçlarını tatminde çoğunluğun dilekleri kendini empoze etmelidir. Bu, ferdi hak ve hürriyetler prensibinin gerçekleşmesinden başka birşey değildir.

İşte, bizce, dinci kuvvetler, bu görüşün himayesinde, hiç olmazsa, bu görüşün âmme otoritelerinin zorladığı lâkaydının himayesinde sahneye çıkıp yayılmağa başlamıştır.

Adı geçen tebliğ; bu türlü sahneye çıkış ve yayılışların, normal hürriyet ve haklar düzeninin sınırını aştığını müşahade ediyor ki, bu müşahade doğrudur. Şöyleki :

Türkiyenin içtimaî tarakki istikameti; laik bir toplum düzeni içinde, beşerî değerlere dayanan bir hayat tarzı kurmadır. Burada, siyasî ve sosyal hayat, ancak, bu lâik düzenin, sadece beşerî değerlerine dayanan kuvvetler tarafından kontrol edilir, sevk ve idare edilir. Nurculuk gibi ceryanlar, dinî, ferdî vicdanların moral ihtiyacı ve bu ihtiyacın ferdî tatmini olmaktan ötede, sosyeteyi dinî değerler üzerine oturtma, sosyal ve siyasî hayatı dinîlik kontrolü altına alma hedefi güderler. Bu itibarla da, hem sosyal reformların dayandığı kanun zihniyetine ve metnine; hem de içtimaî terakki istikametimize aykırıdır. Türkiye’de, hürriyet kanuniliğinin ölçüsü, sınırı : lâik, halkçı ve cumhuriyetçi bir toplum düzeninde, beşerî değerlere dayanan bir içtimaî terakki şeridi içidir. Bunların içinde yer almayan kuvvetlerin, bir mücerret ferdi hak anlayışına sığınması mümkün değildir.

c — Adı geçen tebliğin takındığı itham edici davranış, onun en zayıf yönünü teşkil ediyor. Bir kere, ric’î hareketlerin ortaya çıkışlarını sadece D. P. tavizlerine bağlamak yetersizdir. Toplum, dinîlik mihverine doğru kaydıran davranışların ilk teşebbüslerine C. H. P. iktidarında rastlarız.

Sonra, irtica ile yapılacak bir müşterek savaşın müttefiklerini; düşman hedefin desteği olmakla ithama kalkmak, politikanın ne derece verimli olur?.. Burada, ithamın, D. P. Gençlik Kollarına değil, genel olarak D. P. ye ve onun basınına yapıldığı ileri sürülecektir ve D. P. Gençlik Kollarının, adeta, bu hususta bağımsız bir teşekkül olmaları dileği ortaya sürülecek. D. P. Gençlik Kollarından; mahiyetleri icabı siyaset üstü müşterek sosyal hedeflere erişme işbirliği isterken, bu işbirliğinin tahakkuku için, onların, metbuları olan büyük siyasî organizmin hatalarından, delâletlerinden sıyrılmaları dilenirken, partileri birbirine düşüren verimsiz mücadele metodunu kullanmak pek akıl kârı olmaz. Nitekim, tebliğ tarihindenberi, irtica ile müşterek savaşa dair bir kıvılcıma, biraz da, bu yüzden görmedik.

HÜKÜMET ÜYESİ KİMİN VEKİLİDİR ?

Meclisin 23/5/1958 tarihli oturumunda, enteresan bir olay geçmiştir : Bir bakanın, kimin bakanı olduğu ve hangi grubun bakanı sayılması gerektiği üzerine... Bir C. H. P. li Milletvekili (F. Güley), çok önemli bir meselenin tartışılması sırasında, polemik icabı, İçişleri Bakanını Demokrat Partinin vekili diye gösterip «Biz, D. P. Hükûmetinin Dahiliye Vekilini tanımıyoruz» demiştir.

İçişleri Bakanı, bu sözler karşısında büyük bir hassasiyet göstermiştir. Bu ifade ile, muhalefet milletvekilinin, ortaya meşruiyet ve ademi meşruiyet dâvasını - bir kelâm idaresizliği ile - attığını telâkki etmiştir.

Muhalefet milletvekilinin bu beyanındaki siyasî saiki ve bakanın bu saikin tahriki ile de gösterdiği hassasiyetin mukabil saikini bir yana bırakıp, meselenin zatî mahiyetini; siyaset dilinde, parlamantarizm çerçevesinde ve nihayet hukuk alanında teemmül edebiliriz.

Gerçekten, siyaset dilinde hükûmetlerin ve onu teşkil eden bakanların, mensup oldukları, desteğine mazhar oldukları partilerin rengi, adı ile, o partilere mensubiyet bağları ile anıldıkları bir vakıadır. Hattâ iktidar yıllarına izafetle söz konusu edildikleri de vakidir : İşçi Hükûmet, Muhafazakâr Kabine, Sosyalist Bakan, 1924 Hükûmet gibi.... Hattâ, daha da ileri gidilir, Hükûmetler ve bakanları, hükûmet şeflerinin adları ile de anılır: Mac Donald Hükûmeti, Heriot Hükûmeti; Üçüncü Menderes Hükûmeti, Churchill Hükûmetinin Sıhhat Bakanı gibi....

Parlimantarizmin hükûmet mekanizmasında da bu tâbire gene rastlanabilir. Bu mekanizma içinde, bu tâbir, bir yanlış konsepsiyonu ifade teşkil etmez; modern devlet mekanizmasında, partilerin aldığı yeri ifade teşkil eder : Çünkü realist bir açıdan bakınca, modern devlet mekanizmasının partilerle başladığı, partilerle sona erdiği, modern devleti partinin ifade, hattâ ikâme ettiği görülür.

Gerçekten; modern parlâmentoya bir parti çoğunluğu hâkimdir. Kabine de, bu çoğunluğun, hükûmet plânına aksinden ibarettir. Yani kabine ile parlâmento çoğunluğu arasında bir ayniyet vardır. Bugün parlamantarizm; ekseriyetin meclis çoğunluğu ve kabine vasıtasile hükûmet ettiği bir rejimdir; yani parlamanter rejim, ekseriyet hükûmetidir.

Böyle olunca da, hükûmeti, meclise hâkim ekseriyet ile, ekseriyeti de, hükûmet ile ifade etmek mümkündür. Yani, parlamantarizmde, meselâ, Mac Millan - parlâmento çoğunluğu plânında - Muhafazakâr Partiyi; Muhafazakâr Parti de - hükûmet plânında - Mac Millan'ı ifade eder. Keza; D. P., - hükûmet plânında - A. Menderes'i; A. Menderes'de - Mec-

lis çoğunluğu plânında - D. P. yi ifade eder. Ve Keza; daha tahsisi olarak söylemek gerekirse; D. P., hükûmetin İçişlerine müteallik âmme hizmetleri plânında - N. Gedik'i: N. Gedik'de - Meclis çoğunluğu plânında - D. P. yi ifade eder.

Meselenin müsbet hukuk alanında teemmülüne gelince: Meclis, millet bütünü'nün, millet manevî şahsiyetini ifade eder: Yegâne temsilci sıfatı ile..... Temsilî Hükûmet Sisteminin nazari mantığında, Meclis, bizzat milletmiş gibi itibar nazarına alınır. Aksi halde, Meclisin izhar ettiği iradeyi, tıpkı milletten çıkmış gibi, aynı kuvvet, mutaiyyet içinde telakki etmeğe imkân olamazdı.

Hükûmet de, hukuk nazarında milleti ifade, temsil ve hattâ ikame eden Meclisin icra yetkisini kullanmağa memur ve mezun bir kuruluş olarak, Meclisin hükûmetidir. Bu itibarla da, milletin hükûmetidir. Hükûmet, siyasî iktidar hâdisesi dolayısıyla milleti ifade ve ikame eden meclisindir ve Meclis varlığı arkasında da, Meclis dolayısıyla da milletin'dir. Hükûmetin Meclise ve onun arkasından millete aidiyeti ve Meclisi, onun arkasında da milleti ifade edişleri, bu günkü Meclisin ve hükûmetin anası olan ilk Meclisimizde, daha da belirlidir. Okadar ki, bu hükûmetin adı ile «Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti» dir.

Bu mütalâaya son verirken, muhalefet milletvekilinin D. P. Hükûmetinin Dahiliye Vekilini tanımadığını ifade eden beyanatının, ve siyaset dilinde, ve parlâmentarizmde, ne de hukukta bir yeri olduğunu belirtmek gerekir. Evet, artık, «Parlimantarizm eşittir ekseriyet hükûmeti» olmuştur. Ama, burada da, ekseriyet alamamış olan grupların, muhalefetin de devlet hayatına, sürekli tenkitlerle iştiraki vardır; iştirak ettiği bu devlet faaliyetinde çoğunluğun hükûmetini ve onun üyelerini tanıyarak.....

MECLİSTE BAŞKANLIK DİVANI MESELELERİ

Cumhuriyet Türkiyesinde, B. M. M., uzun zaman tek partiden ibaret bir tereküp ile işe görmüştür. O zaman tabiatı ile, Başkanlık Divanı da, bu tek parti icaplarına göre kuruluyor ve çalışıyordu. Bu, parti merkezî liderlerinin tensiplerine göre bir tayin ve hükûmet tekliflerinin kanunlaşmasını kolaylaştıracak tarzda bir müzakere idare edişi ifade ederdi. Bununla beraber, bu basit şartlı, düzen içinde Bakanlık Divanının kendisine mahsus bir «dignité» si de vardı ve bu da, Divanın vazife görmesini bilhassa kolaylaştırıyordu.

1946 dan itibaren Meclisin şartları, çok mudil olmağa başladı. Çün-

kü, Mecliste artık bir muhalefet gurubu da vardır. Ve bu gurup, dış politikanın bazı müdir prensipleri hariç, her noktada, şiddetli bir muhalefet ile iktidarı sarsmak istemektedir. 1946 danberi, Meclis şiddetli bir siyasî savaş sahnesi olmuştur.

Buna karşılık, bu savaş sahnesinin idare yeri olan Başkanlık Divanının şartlarında, yeni zaruretleri karşılayacak hiç bir yenilik olmamıştır: Gene, bir partinin (çoğunluk partisinin) merkezî liderlerinin tensibine göre bir tayin; ve gene, hükümet tekliflerinin kanuniyet kazanmasını kolaylaştıracak bir idare tarzı... Bu idare tarzı da, hükümet teklif vefaaliyetlerinin tasvibi, tasdiki işine Meclis içinde güçlük çıkaran muhalefetlerin, muhalefet fonksiyonunu güçleştirecek bir cepheyi ihtiva etmektedir. Ve bu hal de, derin şikâyetlere yol açmaktadır. Bunlardan Meclis içinde geçen - en son ikisini, Mayıs sonu ve Haziran başlarında görüyoruz: (26/5/1958 Meclis toplantısında C. H. P. Grup Başkan Vekili N. Yetkin'in ve 4/6/1958 toplantısında da, C. H. P. Lideri İ. İnönü'nün şikâyetleri.)

İlk şikâyet şu konuları ihtiva ediyor: İç Tüzüğün 89 uncu maddesinin sarahatine rağmen, Başkanlık, usule dair söz talebini, kendi takdiri ile is'af etmemiştir. Ayrıca; bir soru sahibi kürsüde konuşurken, iktidar saflarında bir mebus tarafından hakarete uğramıştır; bu mebus müteceviz bir dil kullanmıştır. Fakat, Başkanlık, ona müsamahada bulunmuştur. Daha sonra, takbih cezası verilirken, önce bu hususta teklif yapmak ve ilgili mebusa söz vermek gerekirken, bu usule riayet etmeden hemen ceza vermiştir.

İkinci şikâyet: Başkanlık divanının, bazı konuları gündeme almada yaptığı sebepsiz ve bâriz geçikmelerle, B. M. M. nin, gününde vazifesini ele almasına engel olunduğu yolundadır. Filhakika 5 Mart ile 15 Mayıs arasında C. H. P. 'ce türlü gensorular Meclis tahkikatları teklif edilmiştir. Faat, şikâyet tarihine kadar (5 Haziran) bunlar, sebepsiz olarak gündeme alınmamıştır.

İlk bakışta, bu şikâyetler hafife alınabilir; emsal teşkil etmediği ileri sürülebilir; Başkanlığın, iktidar mebuslarına müsamahalı, muhalefet sıralarına ise sert, haşin davrandığı iddiasına mübalağa olduğu; hatta burun vârid olmadığı da iddia edilebilir. Fakat yukarıda işaret ettiğimiz vakıadan (tek parti devrenin hükümet faaliyet ve müessiriyetini meşrulaştırma misyonu geleneği içinde çalışan Başkanlık Divanını, şimdi tartışmalar devrinin komplike şartlarına uydurmama vakiasından) hareket edersek; Başkanlık Divanının bir mesele teşkil ettiği görüşünü red edemeyiz.

Bu yüksek organın, tonksiyonunu icra ediş tarzını davet ettiği şikâyetleri küçümsememek gerekir. Çünkü, bir demokrasinin Meclis içi çalışmalarının selâmeti, bu organın davranış tarzına çok bağlıdır.

O halde, meseleyi, siyasî çatışmalar alanında çıkarıp, akademik teemmüller plânına nakletmek gerekir. Bizce; Başkanlık Divanının, görevini görürken, teknik bakımdan tam mükemmelliğe varamayışının, adilâne ölçüler bakımından da tarafları memnun edemeyişinin sebepleri şunlardır: Demokraside iktidarın ve muhalefetin durumunun ve haklarının iyi anlaşılmaması; ve binnetice, Başkanlık müessesisinin de iyi kavranmamış ve iyi organize edilmemiş olması....

Demokraside iktidar; hükûmet eder, idare eder. Muhalefet de «muhalefet eder», onun her yerde (ve tabiatı ile birinci derecede Mecliste), her konuda (tabiatı ile Meclis müzakerelerine konu teşkil eden her hususta) muhalefet etme hakkı (yani, tenkid etme, beğenmeme, küçük görme, hırpalama hakkı) vardır. Eğer, bunu böyle anlarsak; herşeyden önce bu hakkın Meclis içinde kullanılması esbabını hazırlamalıyız. Bunun da ilk şartı, Başkanlığın muhalefet görevini görenlere karşı, yumuşak ve âdil olmasıdır. Eğer, bu halet ve bu ölçü sağlanamıyorsa, bunun ilk sebebini, muhalefete böyle bir misyon düştüğünü, bütün vuzuhu ile kavramayışımızda aramalıyız.

Böyle bir anlayış içinde Başkanlık, sadece hükûmet görüşünün, iktidarın görüşünün Meclis kürsüsünde belirmesinin idare tarzı olmakla kalmaz; her hükûmet görüşü karşısında, muhalefet noktai nazarının da (daha doğrusu muhalefet tenkidlerinin ve yıpratmalarının da) muhtevassından bir zerresini kaybetmeden belirmesini idare tarzı da olur.

Bu misyonunu da görebilmesi için, gereken teknik şartları da ihmal etmemek gerekir. Bu teknik şartları yerine getirebilmek, yani, iyi organize edilmiş bir Başkanlık Divanına kavuşabilmek için, memleketin siyasî tansiyonu hakkında doğru bir teşhise ve başka memleketlerdeki tecrübelerden alınan bilgiye dayanmak gerekir. İlk akla gelebilecek olan tedbirler şöyle özetliyerek işaret etmek mümkündür:

a — Başkanlık Divanını tereküp tarzına, ister istemez çoğunluk partisi hâkim olacaktır. Bu Meclisi, bir parti çoğunluğunun hâkimiyeti altına koyan bir sistemde içtinabı imkânsız bir haldir. Fakat, bu sistem devam ettiği müddetçe, ondan kaçınmağa pek de lüzum yoktur. Ama, çoğunluk partisinin Başkanlık Divanının tereküp tarzına olan hâkimiyetini şartlandırmak mümkündür. Çoğunluk partisi, Başkan ile vekilleri için göstereceği namzetleri, diğer partilerin Meclis grupları ile istişare ederek seçmelidir. Bu, hem ona görevini görürken bir peşin prestij sağ-

lar, hem de onun, görevini sui - istimal ederek bu peşin prestiji mahvetmemesi için azamî hassasiyeti göstermesine yol açar.

b — Başkan vekillerinden bir kısmını da azınlık partisine bırakmalı ; fakat onlar da, kendi namzetlerini, iktidar partisi ile istişare ederek tesbit etmelidir.

c — Her iki grup, namzetlerini, muhakkak, parlâmento tecrübesi olanlar arasında seçmeli, ve meselâ, uzun müddet, önemli ve çok faal komisyonlarda başkanlık etmiş olanlar arasından seçmeli.

d — Başkanlık Divanı Üyeleri, gerek Meclis içinde, gerekse dışında, parti hattı içinde yer alarak tartışmalara katiyen katılmamalıdır.

GENSORULARIN REDDİ VE MURAKABENİN SAHİBİ ÜZERİNE

Türkiye'de, muhalefetin en çok kullandığı kontrol vasıtası sorudur. Fakat bu, bütün Meclis üyelerinin bir katkıya getirmesine elverişli olmayan; hükûmeti, icabında bir heyet halinde politikasını vuzuhlandırmağa, ayarlamağa zorlamayan - ve tabii siyasî mesuliyet tevcihine hukuken imkân vermiyen - bir mekanizmadır. Bunu kullananlar hükûmeti bir mesele hakkında enine - boyuna ve nihayet genel politika üzerinde derinlemesine, Meclis ve bu itibarla da halk efkârı muvacehesinde sıkıştırmağa, hırpalamağa fırsat bulamazlar, Onun için muhalefet partileri ve mebusları, daha çok gensoruyu kullanmak isterler. Fakat, bu müessesede de; şekilde, konuda, tarihinin tesbitinde, münakaşanın kapanmasında, yani türlü hususlarda, türlü yönlerden tayditler ve şartlar içinde kullanılabilir; nihayet, fiilen harekete geçirilmesi, bu vasıta ile tehdit edilmekte olan hükûmeti desteklemekle mükellef iktidar partisi çoğunluğunun hâkimiyeti altındaki parlâmento kabulüne bağlıdır.

Bu gibi güçlüklerine ve hele Türk parlâmento usul ve geleneklerinin yarattığı imkânsızlıklara rağmen, Türk muhalefet grubu, Mart 1958 den, Meclisin yaz tatiline kadar geçen son 4 aylık devrede, birçok gensoru önergesi vermiştir. Bunlar, uzun müddet gündeme alınmamıştır. Muhalefet, bunu da Meclis ve Halk efkârı önünde şiddetle tenkid etmiştir; bunu, Başkanlık Divanının, Meclisin vazife görmesine mâni oluşu şeklinde yorumlamıştır. Nihayet, bu gensoruların hepsi birden (5 tane dir) gündeme alınmış ve fakat 23 Haziran'da D. P. çoğunluğunun hâki-

miyeti, nüfuzu, tesiri altında çalışan Meclisce, hepsi birden red edilmiştir (1).

Bu red keyfiyeti, gensoru önergelerinin sahibi olan partiyi üzüntüye sevk etmiştir. Parti, bu üzüntüsünü, Grup Başkan Vekili F. A. Barutçu ifadesi ile izhar etmiştir (Bak: 24/6/1958 gazetelerine).

Bu üzüntünün iki yerden kaynağı vardır. Bir kere; gensoruların taallük ettiği meseleler, memleketin maddî ve manevî sıkıntı ve ıstırapları ile ilgili ve deva bekliyen konuları teşkil eder. Bunların Mecliste konuşulmasından ferahlatıcı neticeler doğabilirdi. Bu faydanın tahakkukuna imkân verilmemiştir.

Sonra, C. H. P., bu gensoruların konuşulması, mürakabe vazifesinin ifasına itibar ve imkân kazandırır diyerek, murakabenin üzerinde bir ilmî teşrik yapmıştır. Bu teşriğe göre; rejimin esası; bir partinin hükûmet etmesi, diğerinin hükûmeti murakabe eylemesidir. C. H. P., bu gensorularla, murakabe vazifesini görmeğe imkân aramaktadır. Bu da kendisine verilmemiştir.

C. H. P., bu teşriki yaptıktan sonra, şu mütalâaya devam eder: Gensorularda bahis konusu edilen hususlarda verilebilecek cevabı olan, kendinden emin, kuvvetli hükûmetler, gensoruyu kabul edip, onu, halk efkârının hakemliği önünde müzakereye kor. Kuvvetli olan hükûmetler, kendileri mürakabe edilmek istendiği zaman, muhalefetle Mecliste karşılaşmaktan kaçınmazlar. Bu tarzda mürakabeyi red eden bir hükûmeti kendi partisi bile tutmamalıdır. Çünkü bu red, cevap ve müdafaa yokluğunu gösterir. Bundan mahkûm olan da iktidarı icra etme yükünü taşımamalıdır.

C. H. P. nin bu telakki tarzına D. P. hemen karşılık vermiştir. (D. P. Meclis Grubu Başkan Vekili Dr. B. Aksit 25/6/1958 gazeteleri) Bu karşılık; üslûbu ve yaptığı mukayese hariç, C. H. P. nin giriştiği ilmî teşriğe bir akademik mukabele teşkil etmektedir. Şöyle ki :

(1) Bu gensorular şunlardır: 1 - C. H. P. Grup Başkanvekili N. Yetkin'in ve iki arkadaşının 1957 milletvekillerinin seçimlerinden sonra yurttaşlara tatbik edilen farklı muameleler hakkında Başbakan'dan; 2 - C. H. P. den E. M. Karakurt ve 3 arkadaşlarının : yetkilerini kullanan savcuların, kanunsuz fiil ve hareketleri hakkında Adalet Bakanından; 3 - C. H. P. den H. O. Bekata'nın; hayat pahalılığı, mal darlığı ve yokluğunun önlenmesi hususunda ne düşündüğüne dair Başbakan'dan; 4 - C. H. P. den H. O. Bekata ve 7 arkadaşının, gazetelere kâğıt, malzeme, ilân tahsis ve dağıtımının hangi ölçülere göre yapıldığı hakkında Başbakan'dan; 5 - C. H. P. den F. A. Barutçu ve 7 arkadaşının, hükûmetin iktisadi politikası hakkında başbakan'dan.

Muhalefet murakabenin yegâne sahibi değildir; ancak Meclis içinde bir murakabe unsurudur. 1948 - 1950 devresinde D. P. Meclis Grubunun olduğu gibi) Her türlü millî murakabenin sahibi, bizzat Meclis'tir. Murakabeyi yapıp yapmamağa da, - C. H. P. nin telmih ettiği gibi - siyasî kuvvet değil - siyasî iktidarı icra eden D. P. ve onun Meclis çoğunluğu değil - bizzat Meclis karar verir. Bu kararını, her türlü te'irden azade şartlar altında vermiş olmak için de, kabul veya red hususunda müzakere açmaz.

Sonra; her hangi bir istizah tahriri, Meclisin kabulüne mazhar olmadı diye murakabenin mevcut olmadığını iddia etmek;

i - Millî murakabenin asıl sahibini tanımamağı,

ii - Akalliyetin ekseriyete tahakküm etmesi manasını ifade eder.

Red edilen takrirlerin muhtevası da, C. H. P. nin, rejim meseleleri, iktisadî ve malî buhran diye 1950 den sonra ortaya attığı, peşin hükümlere dayanan propagandanın tekrarından ibarettir.

Demek burada şu iki tez karşılaşmış oluyor: C. H. P. ye göre, bir parti hükûmet eder; diğeri onu murakabe eder.

D. P., bundan, «murakabenin yegâne sahibi muhalefettir» anlamını çıkarıyor ve buna itiraz ediyor: murakabenin asıl sahibi Meclistir, diyor.

Türk anayasa nazariyesine ve içinde, partilerin durumu mülahaza edilmeyip, parlâmento - kabine ikiliği üzerine dayanan klâsik parlâmentarizm anlayışında: icra, kabineye aittir ve icranın kontrolü de, bir bütün temsilî organ halinde tasavvur ve idrak edilen parlâmentoya aittir.

Fakat parlamantarizm, bu noktada kalmamıştır. Bugün hükûmet fonksiyonu, bir tarafta teşri, öte tarafta icra diye iki ayrı fonksiyon halinde gözükmüyor; bir vahdet halinde gözüktür ve gene bir vahdet halinde görülür. Bu tek hükûmet fonksiyonunu da, bir «ekseriyet» görür: Parlâmentodaki kısmî ile ondan ayrı bir şey olmayan ve gene onun hükûmet plânında bir görünüşünden ibaret olan kabine vasıtası ile. O halde, parlâmento ekseriyeti ile, kabine, iki muhtar organ değildir. Bu ikisi arasında «politik ayniyet» vardır. Modern parlamanter rejim, bu iki organı birleştirmiştir. Ve hükûmet fonksiyonunu teşkil eden faaliyetler aralarında bir ayniyet olan bu iki organ tarafından müştereken görülür; Hükûmet; seçim ile beliren ekseriyetin görüşlerini plânlar, programlar, Meclis de; bu programı teşri haline sokar. Yani ekseriyet, aralarındaki ikilik kalıp bir vahdet haline gelmiş olan Parlâmento - kabine ayniyeti vasıtası ile, teşri ve icra diye gösterilen fakat kendisi de bir vahdet haline gelmiş olan hükûmet fonksiyonunu görür.

Bir başka deyimle; âmme işleri :

i - Partilerin teklif ettikleri hal suretlerinden, vatandaşlar çoğunluğu tarafından tasvip edilmiş olanına göre,

ii - Ve gene vatandaşlar tarafından seçilmiş bir ekip (parlâmento çoğunluğu ve onun hükûmet plânındaki ifadesi ve aksi olan kabine) tarafından görülür.

Bu durum partiler sebebiyle böyle olmuştur. Partiler sebebi ile parlâmento, ekseriyetin tecelli edip hükûmet kurduğu bir yer olmuştur.

Ekseriyet ile, hükûmet arasında bir ayniyet olduğuna göre, ve parlâmento bu ekseriyetin hâkimiyeti altında olduğuna göre, ve bu suretle parlâmento, kabine plânlarını teşri haline sokan bir organ haline girdiğine göre, hükûmet organ olarak kimin murakabesi altındadır? Muhalefetin....

Bugün, partiler sebebi ile parlâmentonun rolü değişmiştir. Partiler sebebi ile, bir taraftan, parlâmento - kabine ikiliği kalkar; parlâmento ekseriyeti - kabine ayniyeti doğarken; öte yandan da muhalefet - iktidar ikiliği gelmiştir. Buna göre :

i - İktidar; parlâmento ekseriyeti ve kabine marifeti ile icralarda bulunur: her şeyi yapar.

ii - Muhalefet de onu, dikkatli bir murakabe altında tutar: hükûmet programını, onun tatbik şeklindeki aksaklıklarını ortaya koyarak, parlâmento kürsüsünden yapılan bu mahiyetteki tenkidlerle âmme etkârını yoğurarak.

Binaenaleyh, iyi bir parlamantarizm muhalefetin bu durumunu tanımalıdır. İyi bir parlamantarizmde, gensorunun kabulü, esasen kendisine tevcih edilmiş olan hükûmet tarafından benimsenir. Böyle olunca, onun siyasî ayniyeti olan ve meclis çoğunluğunca (onun hâkimiyeti altındaki meclisce de) kabul edilir. Burada, hükûmetin durumu, esasen modern parlamantarizmdeki yeri murakabe olan muhalefetin gensorusunu benimseme; Meclisin rolü de, gensorunun müzakereye konma zamanını - müzakereli veya müzakeresiz olarak tesbitten ibarettir. Hükûmete ve Meclise bu parlamantarizm mecburiyeti yükleniyorsa bu, azlığın çokluğa tahakkümünü teşkil etmez; memleketin, çoğunluğun, parlâmentodaki grubun ve kabine vasıtası ile serbest hareket imtiyazını, azınlığın gene parlâmentodaki aksi vasıtası ile göz altında bulundurmasını teşkil eder.

İHTİLÂLCİLİK - MEŞRUIYETÇİLİK

Orta - Doğu olayları (Irakta Krallığın devriliş Cumhuriyetin ilânı, Lübnan'da, meşru hükûmetin daveti üzerine, Amerikan birliklerinin - Türkiye'ye de uğramak üzere geldi - gelişi, Ürdün'e de, aynı yol ile İngiliz birliklerinin - İsrail üzerinden geçerek - inişi, Lübnan olaylarının daha fazla ihtilâllara yol açmaması için, Birleşmiş Milletler veya Büyük Devletler çerçevesinde temas ve tedbir arama faaliyetleri) Türk iç politika münasebetlerinde yaz ayları başlarında hasıl olmağa başlamış olan gerginleşme istidadını geliştirmiştir. Öyle ki, iktidar, muhalefetin, zaten beğenmediği tutumunu, artık, bir nevi ihtilâlcilik olarak tavsif temayülü göstermiş ve bu tutum karşısında ciddi tedbirler düşünme zamanının geldiğini hissetmiştir. Buna karşı, muhalefet, hiç bir zaman meşruiyetçilikten ayrılmadığı yolunda savunmada bulunmuş, bu ithamı yapmanın sebeplerini - kendince izah etmiştir. Şöyleki :

Orta - Doğu olayları dolayısıyla ilk hassasiyeti C. H. P. göstermiştir :

i - Hemen bütün dünyada bir umumî patlama olmak üzere olduğu sanılmasından;

ii - Dünya vakalarına ilk günden karışacak memleketlerden birisinin Türkiye gibi görünmeğe başlamasından ötürü....

Bu ihtimaller karşısında C. H. P. muhalefetinin ilk tepkisi de :

i - Olayları esaslı olarak tahlil için gereken bilgiyi, hükûmetten Mecliste istemek,

ii - Gerekiyorsa - istiklâl harbi sırasında olduğu gibi - Meclisin daimi olarak toplanıp meseleleri takibini istemek....

Bu arada, muhalefet Lideri, Kasımpaşa toplantısında; Iraktaki kanlı olay gibi bir felâkete hiç bir memleketin uğramaması temennisinde bulundu.

İşte, iktidar basını bunu, muhalefetin kanun dışı yolları telmih ettiği anlamında anladı. Muhalefet Lideri; kendi beyanından böyle bir anlam çıkarmanın bir zorlama olduğunu söyledi ve kanun dışı yolları daima takbih ettiklerini ilâve etti. Fakat iktidar organları, muhalefeti, ihtilâlcilik ile ithama açıkça gitti.

Bu sefer de, buna karşı, muhalefetin türlü merkezlerinden bir karşı hassasiyet ve itham yükseldi.

i - İktidar basını, son iktisadî yardımlardan cür'et almıştır. Bu se-

bepile, zorla çıkardıkları bir telmihi tehditlere mesnet olarak kullanıyorlar (Bölükbaşının 11/8/1958 de yayınlanan beyanı)

ii - İktidarın, içinde bulunduğumuz iktisadî zorlukların mesulü san-ki muhalefet imiş gibi tedbir tehditleri savuruşu, gerçekte bir muhalefet istememesindedir (İ. Öktem'in aynı tarihli beyanı)

I. D. P. TEBLİĞİNDE MEŞRUIYET MESELESİ

Bu sıralarda, iktidarın resmî çevreleri, ötedenberi birikmiş olan «muhalefetin tutumundan şikâyet» duygusunun tesiri ile, meseleyi, parti - hükûmet - iktidar çevresini aşan bir memleket meselesi plânında görmeğe başlamış ve muhalefetin - kendilerince - bu fena, menfi tutumu karşısında nasıl bir davranış ve tedbir gerektiğini araştırmaya başlamıştır. Bir seri kabine ve Parti Grubu toplantıları, 11 Ağustos 1958 tarihli D. P. Grubu tebliğinde bulmuştur. Bu tebliğin özünde siyaset ilmi bakımından enteresan olan şu hükümler vardır :

1 — *Meşruiyete Karşı Şiddet Yolu* : C. H. P., Meclis ve Hükûmetin meşruiyet ve istikrarını şiddet yolu ile tahrifin mümkün, hattâ gerekli olduğu inancını uyandıracak bir yoldadır.

2 — *İki Demokratik Prensibi Tanımama* : Meşruiyet içinde kalmak isteyen bir muhalefet de riayeti gereken iki prensip vardır :

A — *Ekseriyet Hükûmetinin Elinden İktidar Alnamaz* : Meclis ekseriyetinin itimadına mazhar olarak iktidarda bulunan bir hükûmetin elinden, bu iktidar, hiçbir veçhile alınmaz.

B — *Akalliyete Kalanlar, Ekseriyete Uyarlar* : Demokratik idare bir ekseriyet idaresidir. Burada, akalliyette ve muhalefette kalanlar, Meclis ekseriyetine ve binnetice Meclise ve hükûmete karşı tahakküm politikası güdemezler.

İşte, C. H. P., bunlara uymuyor :

i - *Meclis Kararlarına Karşı Meclis Dışı Faaliyet Göstererek* : C. H. P., sevk ve idaresi, bir Meclis kararını, kendi maksadına uygun bulmazsa, ona karşı Meclis dışı faaliyetlere girişir. Bu suretle muta olması gereken bu kararların çiğnenmesine zemin kazırlar. Bu da, memleketin, kanunî muktezasız, devletsiz ve otoritesiz idare ediliyormuş gibi gösterilmesini teşkil eder. Bu gayri meşru bir mücadele yoludur.

ii - *Mecis Kararlarını, D. P. Kararları gibi Gösterip Zaafa Uğratarak* : C. H. P., sevk ve idaresi, bir sürü mugalata ve tahriklerle, demokratik bir

idarede asıl olan, memleketin Meclis ekseriyeti ile alınmış kararlarla idaresi kaidesini iptale gayret eder. Meclisin kararlarını D. P. nin kararları gibi göstererek zaafa uğratar.

3 — *C. H. P. nin Tahrikleri - Bizzat Millete Karşıdır* : C. H. P., iktidarı kaybettiğindenberi, bir yandan teşri cihazını, bir yandan da icrayı felce uğratmayı hedef tutmuştur. Bu, gerçekte, bu meclisi ve onun içindeki ekseriyetin hükûmetini reyleri ile irae etmiş olan Türk Milletine tassallut ve tecavüzdür. İdare cihazını da tehdit etmesi, bunun bir delilidir.

4 — *Meclisin Müessiriyetini Sağlama Tedbirleri* : Bu devlet T. B. M. M. tarafından idare edilecektir. Onun müessiriyetine karşı yapılacak tarruzları, D. P. Meclis Grubu olarak def ve tard tedbirleri derpiş edilmektedir.

5 — *C. H. P. nin Yeri ve Meşruiyet Hususunda Mecburiyeti* : C. H. P. Meclisin, Anayasa ile tâyin edilen sınırları içindeki bir parçasıdır. Bu vasfını, bu sınırlar içinde iktisap etmelidir :

i - Meclisin yetkisi önünde itaatkâr olarak,

ii - Muhalefet vazifesini meşruiyet hudutları içinde görerek....

Bunlar, onun kanunî mecburiyetidir ve aynı zamanda, demokratik idarenin salim ve verimli olarak işlemesinin şartıdır.

II. C. H. P. TEBLİĞİNDE MEŞRUIYET MESELESİ

17/8/1958 de yayınlanan mukabil C. H. P. tebliği, bir seri mukabil ithamın arasında, meşruiyet görüşünü şöyle ifade ederek, aynı zamanda kendini savunmuştur :

1 — *Çoğunluğun Tabi Olacağı Meşruiyet Prensibi* : D. P. de ötedenberi, mürakabe aleyhine ve icra kuvvetinin üstünlüğü lehine bir eğilim vardır. (Son genel seçimlerden önce, Genel İdare Kurulu adına yayınlanan bir yazı, V. Menderes Hükûmetinin programı.) Bu eğilim sonunda, İç-tüzük tadilleri yapılmıştır. Bu, muhalefetin haklarını sınırlamadır.

Oysa ki, D. P. Grubu da, tıpkı C. H. P. Grubu gibi, Meclisin bir parçasıdır. Onun hakları da - siyasî iktidarı teşri ve icra şeklinde icra hakları da -, Anayasa hükümleri ve muhalefetin haklarına saygı mecburiyeti ile sınırlıdır. Eğer bu sınıra riayet etmezse, o, meşruiyet dışına çıkmış olur. C. H. P. Meclis Grubu, Meclisin haklarını ve yetkilerini savunurken, D. P. idarecileri de, Meclisin mürakabe imkânlarını daraltmağa, çalışmıştır. (Burada, tebliğ, son seçimlere kadar, muhalefetin kuvvetlen-

memesi ve bu suretle Meclis mürakabesinin zayıf kalması neticesini doğuracak faaliyetler sıralanmıştır. Sonra da, İçtüzük hükümleri ile muhalefetin sesinin kısılması teşebbüsü zikredilmiştir).

2 — *Bilmukabele, C. H. P. nin Meşruiyetçiliği :*

a) C.H . P., iktidarın; serbest, dürüst, eşit şartlar altında yapılan bir seçim ile değişmesi prensibinin savunucusudur. Böyle bir seçim ile, 1950 de iktidarı devreşi bunun delilidir.

b) C. H. P., huzur ve istikrar getirecek rejim ıslâhatını yapmanın savunucusudur.

i - Hemen, tatbikat ıslahatları ile,

ii - Mevzuat düzeltmeleri ile....

c) C. H. P., ihtilâl fikrinden uzaktır. Onun içindir ki, ihtilâli önleyen ve lüzumsuz kılan demokrasi rejimini bütün icapları ile yerleştirmeye çalışır.

III. BU KARŞILIKLI İDDİALAR ÜZERİNE MÜLAHAZALAR

1 — *D. P. Görüşü Üzerinde :*

D. P. nin esas görüşü; C. H. P., muhalefetinin, ihtilâl metodlarını kullanarak, D. P. nin siyasî iktidarı, gerek Meclis çoğunluğu gerek hükümet olarak icrasını akamete uğrata - uğrata, iktidarı onun elinden alma teşebbüsünü ve politikasını takbihtir. D. P., muhalefetin Meclisinde yapılması gereken murakabeyi kendine hasrederek; ve Meclis kararlarını D. P. nin indî kararları gibi gösterip, ayrıca bunlara karşı Meclis dışı bir faaliyet ile mukabele ederek - aynı, çoğunluğun ve onun vasıtası ile Meclisin kararlarına karşı direnerek, meşruiyet dışına sapıyor.

Biz burada üç problem görüyoruz ve bunlara; D. P. nin verdiği - bu tartışma dolayısıyla ortaya koyduğu unsurlardan çıkarabildiğimiz - cevabı tatminkâr bulmuyoruz; ve bazılarını da açık bıraktığını müşahede ediyoruz. Şöyle ki :

1 — Murakabe kimindir problemi ortaya çıkıyor. Önce D. P. ye göre, mürakabe, bütün grupları içine alan Meclisindir.

A — Anayasa nazariyemize göre : öyledir.

B — Parlamenter sistemimizin - dünyadaki gelişmeye de müvazi olarak aldığı modern şekle göre öyle değildir.

Mevcut şartlar içinde anayasa nazariyemiz, siyasî realiteyi ifade etmez. Çünkü bu, içinde parti olmayan bir Meclisi düşünmüştür. Onun mantığından gidersek, bugünkü partili Meclisimizde, fiili ve hukukî neticeler doğuracak bir mürakabeden bahsedilemez. Çünkü, bugün, Meclis, bir parti çoğunluğunun müessiriyeti, hâkimiyeti altındadır. Bir çoğunluk partisi, Meclisteki Grubu ile teşri, hükûmet heyeti halinde toplanan siyasî liderleri ile de icrayı yapar. Yani Meclis çoğunluğu (ki Meclise hâkimdir, karar almada Meclisi ikame etmiştir) ile hükûmet aynı siyasî realitedir. Binaenaleyh, hükûmet ile Meclisin ayrı siyasî realiteler olduğu, siyasî münasebetlerin, ve faaliyetlerin, bu ikisinin ayrılığı, ikiliği esasına göre kurulduğu zaman, bu ikiliğin tabii neticesi anlamını kazanan kontrol, bu ikiliğin kalkıp, yerine, ayniliğin geldiği andan itibaren, yoktur.

Evet, yoktur ama, bugün, bir başka manada kontrol vardır. Kontrol için «ikilik» lâzımdır. Ve bugün, bu ikilik, Meclis - hükûmet ikiliği değildir; çoğunluk - muhalefet ikiliğidir.

a) Teşri ve icrayı ifade etmek üzere, hükûmet etmek çoğunluğa aittir. Parlamenter rejim eşittir, çoğunluğun hükûmeti.

b) Bu parlamenter rejim içinde de, murakabe, azınlığın murakabesi haline gelmiştir : Bu murakabe de :

i - Yapılacak teşriî faaliyetler için fikrini söyleyerek, yapılmış teşriî faaliyetler için de tenkidlerini söyleyerek,

ii - Bilcümle hükûmet fiillerini eleyip tenkid edilerek yapılır.

Binaenaleyh, icrası tarzının metodu, meşruiyet sınırlarını aştığı ve ya aşmadığı kısıntıları üzerindeki siyasî ve yetkili organlarca hukukî takdir keyfiyeti bir yana, muhalefetin murakabe hakkından bahsedilebilir.

2 — (*İhtilâl Deyimini Kullanmazsak*) *Meşruiyet Dışında Çıkan Direnme Nedir, Ne Zaman Vardır?* Problemi çıkıyor ikinci olarak...

D. P. nin beyanları - ki bu hususta bir ithamı muhtevindir - bu hususu tavzih etmemiştir.

Bizce; direnme, hukukî eşkâli yırtarak, aşarak zahir olan bir menfi fiildir. Unsurları da, gene hukukî eşkâl ve tavsifler içinde tâyin ve tesbit edilmiştir. Böyle hukukî eşkâl ve tavsifler içinde unsurları iyice görülen bir menfi fiil, müessese hukukî düzene müteallik eşkâli yırtar ve aşarsa, bu menfi fiil bir direnme teşkil eder ve meşruiyet dışına da çıkılmış olur.

İşte, muhalefetin bu mânâda olmak üzere - ki meşruiyetsizlikten hukukça bahsedebilmek için bu mânâda olması şarttır - nasıl bir direnme gösterdiği vazih değildir.

3 — Ve binnetice, tenkid hakkının muhtevası, ölçüsü nedir, direnme ile münasebeti, yani farkı, çıkıyor ortaya son olarak....

D. P. nin beyanları, bu hususu da tavzih etmemiş, direnme ile tenkid hakkını karıştırmıştır.

Evet, ilk D. P., tebliğinin pek güzel ifade ettiği gibi, muhalefet, bir azınlık olarak, çoğunluğun kararlarına itaat zorundadır. Çoğunluk dilek ve görüşlerinin anayasa eşkâline tasdik ve tescili demek olan Meclis kararlarını, -D. P., teşebbüsü ile ve D. P. nin istediği gibi oldu diye - zaafa uğratmağa haklı değildir. Ama, muhalefetin, Meclisin kararlarını bile beğenmeme, hakkı da vardır. Bu, tenkid hakkını da doğurur. Tenkid hakkının muhtevası, beğenilmeyenin tahlil ve teşrihidir. Ölçüsü de : kanunî sınırlardır. Muhalefet icrası hususunda mevcut kanunî eşkâle uyarak, beğenmediği teşriî fiilleri bile tenkid hakkına sahiptir. Bu, kanunî eşkâli aşsa bile, gerçekte bir müsbet fiildir. Direnme ise, kanunun gösterdiği unsurlar mevcut olduğu zaman var olan bir menfi fiildir. Tenkid hakkı - hattâ suiistimal bile edilse - direnme ile karıştırılmamalıdır. Bir teşriî tasarrufun uygulanmasına, kanunun gösterdiği yollardan başka şekilde karşı gelmek bir direnmedir ve meşruiyetsizlik teşkil eder; fakat onu, sadece beğenmemek ve bunu izah ve isbat etmek, tenkid hakkının istimalini teşkil eder. Seçim Kanununun sakatlıklarını, millî iradeyi ifadedeki yetersizliğini göstermek, hattâ, bu kanundan doğan otoritelerin fiillerini beğenmemek, hattâ kötülemek, tenkid hakkının istimalidir. Bu kanunun uygulanmasını önlemek, ondan doğan otoriteleri ve fiillerini tanımamak, bir direnme ve meşruiyetsizlik teşkil eder.

İşte, D. P., izahlarında, bu tarzda direnmelerin iraesî ve isbatı yoktur.

2 — C. H. P, Görüşü Üzerinde :

D. P., bu kabil noksanlarına rağmen, muhalefetin, ekseriyetin hukukuna karşı davranış tarzını, iyi bir tasnif içinde, anayasa nazariyetinin prensipleri ile ilişkilerini kurarak bahis konusu etmiştir. Fakat C. H. P., bu tasnifin her noktasına, kendisi de ilgili anayasa prensiplerine dayanarak cevap vermemiştir.

Biz, şahsen, Türkiye'de bir ihtilâlin şartlarını görmüyoruz. Çünkü:

A — Siyasî rengi ve siyasî iktidarı icra tarzını topyekûn değiştirme zarureti yoktur ortada....

B — Merkezî idarenin, bir kategori ve oligarşi lehine diğer zümreleri istismarı ve kullanması anlamında, taaddisi de yoktur ortada....

C — Siyasî iktidarın sırf şu elde kalması veya şu ele geçmesi ile maddî ve psikolojik menfaat bakımından ilgili kuvvet darbesi yapmağa yeter mihraklar yok ortada....

Siyasî iktidarın icrasında hatalardan; merkezî idarenin karar ve icralarındaki yetersizliklerden; geniş hürriyet tatminsizliklerinden bahsedilebilir. Bunlar, liderlerin de payı olmakla beraber, demokraside halka dayanma yollarını arayan partilerin, kitlenin olgunlaşmamış, muhafazacı aspirasyonlarını yakalayıp, gelişmiş çevrelerin ihtiyaç ve aspirasyonlarına yer ayıramaması ile, modern devletin mudil zaruretlerini karşılamada teknikman yetersizlikten doğuyor.

Bunları gidermenin yolunun ise; ihtilâl değil, bu teknik yeterliğe ulaşma ve kitleyi de, gelişmiş çevrelerin aspirasyonları ile doldurma olduğu, önder sınıfca biliniyor.

MECLİS DIŞI SİYASÎ TARTIŞMALAR

Parlimantarizmin partiler arası siyasî savaş sahnesi yalnız Meclis değildir. Sosyal hayatın ve yapının elverdiği her çevre, bu savaşa sahne olabilir. Elverdiği diyoruz; çünkü, bazı çevreler, buna gerçekten elvermez. Meselâ : Batıda «Kilise», bizde «cami» çevreleri, mahiyetleri gereği, sıhhatli ve modern anlamı ile sulhcü bir siyasî iktidar münasebetleri kurmağa elverişli değildir.

Burada, Batıda kilisenin, siyasî iktidar savaşı içinde de görüldüğü ileri sürülecektir. Fakat, bu, çerez kabilindedir. Siyasî hayat, asıl maddî anlamı ile mevcut menfaat ve görüş mihrakları üzerine dayanır. Siyasî hayatın oluşunu da, ancak bu anlamdaki mihraklar sağlar ve kontrol eder. Bütün siyasî savaşımı, en sulhcü vasıtalarla, sosyal hayatın her çevresine kadar yaymış gözüken İngiltere ve Fransa da bile, kilisenin, siyasî hayatı oluşturan ve hele kontrol eden mihraklar arasına girmesine katiyen imkân vermezler. Kilisenin ara sıra, münasebetler üzerine bir düşünüş ileri sürdüğü görülürse de, partiler, sendikalar gibi sürekli ve teşkilâtlı bir müessiriyet göstermeleri mümkün değildir. Bu, türlü sosyal zeçirler ve ilgisizliklerle böyle olur.

Evet, hiç olmazsa siyasî tartışmalar, sosyal çevrede - bunun, elverdiği her noktasında - yapılagelmektedir.

Parlimantarizm; muhalefet cephesinden : «O sandalyadan sen kalk;

orada ben oturacağım» iddiasının gerçekleşmesi için imkân, vasıta, yol arama hakkının muhalefete tanındığı, verildiği ve bu hakkın himaye edildiği rejimdir. Muhalefet, iktidarı o sandalyadan atacak ve sandalyayı kendisine teslim edecek bu imkânları, bu yolu; hem bizzat parlamento için çalışmalarla, hem de, bütün vatan sathında serbest siyasî faaliyetlerle elde eder, açar.

Bu gerçeğin; büyük bir hak - severlikle, büyük bir hakikat kabul ederlikle, siyaset dünyamızda teslim edildiğini araştırmayı bir kenara bırakarak, şimdilik şunu belirtelim: Türkiye'de partilerin siyasî iktidar savaşı, esas itibarile Meclis dışında geçmektedir. Fiiliyat budur. Ve bu da Türkiye şartları bakımından tabiidir :

i - Meclis içi savaş, çok defa, ihtisas bilgisine dayanır ve ister istemez, bir çeşit akademik seviye ister. Onun için formüller Meclis dışında ise, bir kaç «tema» tekrar edile edile vazih formüller haline getirilerek kitleye kolayca anlatılabilir: Anayasa kontrolü, adalet istikbali, seçim sıhhati, isbat hakkı vesaire gibi... Onun için, her zaman fikrî derinlik istemiyen, yeni delillerle takviyeye ihtiyaç duymayan bu gibi temaları; kitleleri uyarmasını bilen, fizikî dinamizme de sahip olan liderler, Meclis dışı savaş alanında bol bol kullanırlar. Muhalefet lideri Bayar'ın 1946-1950 siyasî iktidar savaşı; bir kaç meseleyi vazih formüle bağlama, kitleleri, yüz yüze bir temas ile uyarma, harikülade bir fizikî güç ile, bunu geniş ölçüde yapabilme sayesinde, çok lehinde olarak gelişmiştir. Diğer bir muhalefet lideri Bölükbaşı'nın, adeta fizikî çevreyi aşan siyasî şöhreti de; akademik tahlil ve inşa unsurlarına dayanan Meclis içi tartışmalardan çok klâsik bir hürriyet savaşının bazı meselelerini, nafiz formüllerle, kitle esprisinin hassas noktalarına, gene Meclis dışı, yüz yüze bir temasla tevcih etme esasına dayanır.

ii - Maarif bakımından az gelişmiş bir kitle karakteri gösteren toplumumuz için, Meclis içi çalışmalar her zaman enteresan değildir. Sonra, bu çalışmaları halka duyurma vasıtaları da, çok ilerde değildir. Bu itibarla, kısa mesafeden, derin nüfuz elde etmek isteyen - ve yukarıda gösterilen sebepler yüzünden bunu da sık sık isterler - siyasî liderler, siyasî savaş, sık sık Meclis dışına taşıırlar.

Yaz ayları başlarında, Meclis tatilinden sonra böyle bir Meclis dışı siyasî tartışma faaliyeti başladı. Kanaatimizce, bu, faydalı olma istidatında idi. Çünkü iktisadî ve siyasî rejimimizin türlü problemleri üzerinde Meclisin uzun sürecektir yaz tatiline rağmen, düşünme imkânı verecekti. Bu da, bazı meselelerin olgunlaşmasına ve iyi çözüm yolları bulmasına yarayacaktı. Gerçekten, demokrasinin meseleleri partilerin, onları, hem Meclis içi, hem de Meclis dışı tartışmalarla canlı tutarak teem-

mül etmeleri, akademik düşüncenin de buna, akademik şartlar ve seviye için katkı getirmesi ile olgunlaşır.

Fakat, muhalefetin, iktisadî hayat hareketleri hakkında yani bir mukayeseli delili, iktidarı büyük bir hassasiyete sevk ederek, sadece o noktada üzerinde ısrara sevk etmiştir. Bu, hem diğer noktaların tartışmasız kalmasına, hem de partiler arası münasebetin gerginleşmesine yol açmıştır.

Bu hale nasıl gelindiğini görebilmek için tartışmanın seyrini ve mahiyetini, kendi anlayışımızla özetliyerek ifade edeceğiz.

Muhalefet lideri, yaz ayları başlarında, teşkilâtının Kırıkkale ve Kadıköy toplantılarında, bazı problemleri tekrar bahis konusu etmiştir. Bunlardan iktisadî hayata taallük eden, iktidarın hacimli bir karşılığına uğramıştır. Şöyleki :

1 — *Partiler arası münasebet üzerine* : Muhalefet Lideri İnönü, Kırıkkale toplantısında, partiler arasındaki münasebetin, karşılıklı bir şikâyet münasebeti ve iktidarca, bir itham münasebeti olduğunu işaret etmiştir.

Gerçekten, bu toplantının yapıldığı sırada, D. P. nin, muhalefetin tutumundan şikâyet eden bir tebliği de yayınlanmış bulunuyordu. D. P. Meclisin son celselerinin, muhalefet tahrikleri ile çığırından çıkmış olduğunu telâkki ediyordu. Bundan duyduğu teessürle, muhalefetin tutumu üzerinde temüllere bulunmağa başlamıştı.

İşte şimdi, Muhalefet Lideri, bu konuyu ele alıyor: ve durumu şöyle tesbit ediyor : Muhalefetin halinden iktidar şikâyet ediyor. İktidarın halinden de, memleket umumî efkârı şikâyetçidir.

Bizce, partilerarası münasebet üzerine söylenebilecek olan şudur : Partiler arasındaki münasebet evveleminde, esas itibariyle, bir «savaş münasebeti» dir : İktidarı elde etme veya elinde muhafaza etme savaşı münasebeti.... Partiler, karşılıklı olarak bundan şikâyet edemezler. Olsa-olsa, bu savaşın «centilmence» yapılmamasından şikâyet edebilirler. Savaşın centilmence yapılabilmesi de, siyasî iklim şartlarına bağlıdır. Siyasî iklimimizi bu yolda geliştirmemiz lâzım. Bu hususta da iktidara, «Ağabeyi» davranışları yaraşır : Yaşı ne kadar genç olursa olsun iktidar sandalyesindeki parti «Ağabey» dir.

2 — *Memlekete Muhalefetin lüzumu, Muhalefetin Vazifesi ve Bunu İfa İmkânları Üzerine* : Muhalefet Liderinin, Kırıkkale ve Kadıköy nutuklarının bir «tema» sı da budur. Ona göre: insanlar düşünecektir, iktidarın her yaptığına keramet diyemeyecek, onun için de teşkilâtlanacak

ve ferden söylenemiyen ıstıraplar, bu kanal ile söylenecektir. Muhalefet bu lüzuma tekabül eder. Onun vazifesi :

a - Herkesin söyliyemediği ıstırapları (bilhassa iktisadî) söylemek,

b - Ve bunların çaresini göstermektir. Oysa ki :

i - Türlü tedbir ve neşir yasakları ile,

ii - Mecliste de Risayet Divanının - tüzük hükümleri içinde muhalefetin vazife görmesine imkânlar esirgeniyor: Gensoruların aylarca gündeme alınmaması, meclis tahkikatı isteyen takrirlerden de, halâ bir ses çıkmaması gibi.....

Bu mütalâalar nazari olarak doğrudur. Son nokta da bir izah beklemektedir. İstırapların (bilhassa iktisadî) çarelerinin muhalefetçe gösterildiği mütalâasına, gelince; bunun fazla tatminkâr olduğunu ileri sürmek pek mümkün değildir. (Bu hususa, aşağıdaki iktisadî buhran ve geçim sıkıntısı bahsinde geleceğiz.)

3 — *Siyasî Seçimler Üzerine* : Muhalefet Lideri, her iki nutkunda bu konu üzerinde ısrar etmektedir.

a - Önce, seçim üzerindeki münakaşaların durgun bir safhaya girmesi bahis konusu ediliyor. Muhalefet Liderine göre, seçim üzerine iki tarafında verdiği takrirler Mecliste, konuşulmadan beklemektedir. Öte yandan da 1957 seçim sistemi, düzeltilmeden devam etmektedir. Kusurdan azade, memleketin bünyesine uygun bir seçim usulünün bulunması için araştırma yapmak, bu konu üzerinde konuşmak gerekir. 1946 nın, henüz gizli oy - açık tasnif usulünün bilinmediği devrede ileri sürülen şikâyetlere kulak asılacak, bunlar üzerinde konuşulacaktır ki, sistem düzeltilmiş 1950 ye gelinmiştir. Şimdi 1957 sisteminin şikâyetleri üzerinde de konuşma ve düzeltme yapmak gerekir. Âmme kudretinin vazifesi, şikâyeti gördüğü yerde onu düzeltmeğe çalışmaktır. Bu yapılmazsa; seçim de, ona dayanan demokratik rejim de teessüs edemez.

b - Muhalefet Lideri, aynı zamanda, 1957 sisteminin kusurlu ve memleketin bünyesine uymayan yerlerini işaret ediyor.

i - Mevzuatta kusur ve memleket bünyesine uymazlık vardır : Radyoda siyasî partilere eşitlik sağlanmaması, yazısı az olan bir memlekette el yazısından gayri bir usul ile karma listenin yasak edilmesi gibi.....

ii - Mevzuata riayette de sakatlık vardır.

Gerçekten C. H. P. Seçim Kanunundan çok şikâyetçidir. Lideri, bilhassa seçim adaleti üzerinde de çok durmuştur.

Fakat son zamanlarda, Hür. P. nin seçim adaleti meselesini ele alıp, bütün partileri nisbî temsil esası üzerinde birleşmeğe davet ettiğinden ve bu hususta bir de kanun teklifi yaptığından beri, C. H. P. bu bahse yanaşır olmaktan sakınır gibi davranıyor. Bizce, bu hususta evvelce, türlü vesilelerle yaptığı beyanlar ve giriştiği taahhütler, muteberliğini devam ettirmektedir.

4 — *Adalet Meselesi, Neşir Yasağı - Basın Hürriyeti üzerine* : Muhalefet Liderine göre : Adalet meselesi, neşir yasağı merhalesine kadar gelmiştir. Sırf tahmine dayanan suçluluğu tahrik edinceye kadar, uzun vadeli neşir yasağı konuyor. Basın tazyik altındadır, adalet istikbalinde terakki elde edilememektedir, bilâkis, tersine bir gidiş vardır.

5 — *Dış Politika üzerine* : İnönü, Kadıköy, nutkunda (7/7/1958) Bağdat Paktının, iyi işlemeyen talihsiz bir tarafı olan bir Pakt olarak görmüştür. Kıbrıs dâvasında da, Mecliste aldıkları izahattan sonra, bilgi edinme temasını kaybettiklerini söyleyerek, sadece, şekle müteallik iki prensibi tekrarlamıştır : İngilizlerle müzakereyi inkitaa yaptırmadan, bir hal çaresine ulaşmak için, devamlı ve sabırlı bir faaliyet göstermek, tedhişin durmasını sağlamak.

Bunları, yeni iki prensip olarak zikretmekten ise; esasen hükümetin riayet etmekte olduğu iki prensibin teyidi olarak telakki etmek mümkündür.

6 — *İktisadî Buhran - Geçim Sıkıntısı Üzerine* : Muhalefet Liderinin Kırıkkale ve Kadıköy toplantılarında, iktisadî hareketler üzerine yaptığı tenkitler, iktidarca, büyük bir tepki ile karşılanmıştır. İktidar bu nutuklarda, âmme efkârının da D. P. nin iktisadî faaliyeti hakkında vehimler, zehaplar uyandırma gayreti mütalâa etmiştir. On un için şiddetli ve rakibi yıkıcı karşı hücumlara geçmiştir. Turizm - Basın ve Yayın Bakanı S. Yırcalı (8/7/1958 de), Maliye Bakanı H. Polatkan (9/7/1958 de) Delet Bakanı E. Kalafat (10/7/1958 de),

İNönü'ye göre : İktidar, iktisadî güçlükleri : a - Yeni borçlar alarak, b - Fiatlara zam yaparak gidermeğe çalışır. Bu doğru değildir. Neyin doğru olduğunu, yarının iktidarı sıfatı ile, C. H. P. nin de söylemesi gerekir. C. H. P. ye göre de, ortada bir iktisadî buhran ve geçim sıkıntısı vardır. Bunun sebebi; içerde ve dışarda idarenin itimadı kaybetmesidir. Binaenaleyh tedbirler de şudur :

- a) İsrafı durdurmak,
- b) Hep beraber bazı fedakârlıklara katlanmak,
- c) İdarede doğruluğu sağlamak,....

Bunlar yapılırsa; itibar geri gelir, para istikrarı sağlanır, yardım elde edilir ve fiatlar istikarara kavuşur. Oysa ki, D. P., iktidarının 8 yılında İmparatorluğun 1854-1914 arasında elde ettiğinin iki mislinden fazla yardım elde ettiği halde, hesabını mazbut yürütmeme yüzünden iyi sonuç alamamıştır. Binaenaleyh, bu hesabı mazbut, hale getirmeden, dış kredi elde edilse de, faydası olamaz. Biz, bu hesabı soruyoruz. İktisadi ve malî kalkınma ve nefes alma müzakereleri yapan heyetlerin faaliyetini bilmek istiyoruz.

Buna, iktidar Bakanlarının cevabı da şu olmuştur :

1 — 8 senede bu kadar dış kredi elde etmek, itibarımızı ifade eder. Bu iktisadımız adına bir başarıdır.

2 — İsrâf yoktur. Bu kredi (ve ona eklenen diğer iç imkânlar) hep mahalline masruftur.

i - İstihsalî arttıracak, kapasite ve fiilî istihsalî arttırmış olan geniş bir investisman yapılmıştır. (Burada mukayeseli, geniş vüs'atli rakamlar verilmiştir).

ii - Bir orduyu ayakta tutma yüzünden doğan iktisadî verimden mahrumiyet telâfi edilmiştir.

iii - Hele dış yardımın israfı hiç mümkün olamaz; çünkü, bu para, tarafların karşılıklı mutabakatları ile hazırlanmış proje ve programlara göre kullanılır.

iv - D. P. borcu gösterilen rakamlar mübalagalıdır.

3 — Hesabı verilmemiş bir kuruş, izah edilmemiş bir iş de yoktur. 8 yıldır geçen her bütçede, Mecliste hesap verilmiştir. Kitap büyüklüğünde bütçe gerekçeleri ile... İşte hesabın topyekûn ifadesi : 200 yıl önceden 1950 ye kadar süren devrede vücuda getirilen sanayi tesisleri 7 misline çıkarılmıştır. Bu hesapların verilme yeri Meclistir. - Bilhassa bütçe zamanları - İlce Kongreleri değildir.

4 — Elde edilen dış yardımların Düyunu Umumiye'ye benzer yeri yoktur :

i - Düyunu Umumiye, yatırım için değildir; Osmanlı İdaresinin günlük ihtiyaç ve zaruretlerini gidermek içindir. Bizimkiler ise, investisman, fiilî istihsalî ve kapasiteyi arttırmak o mahrum kalan istihsal gücü telafi içindir.

ii - Düyunu Umumiye, itfası hususunda ağır teminat şartları ihtiva eder. Bizzat İnönü bile, böyle ağır şartlar kabul etmiştir: Bazı Devlet

varidatını rehin olarak göstermiş ve bu rehin işinin yürümesini kontrol için de, alacaklıların Ajan tâyinini kabul etmiştir. Bu kredilerde ise bizi üzecek bir hüküm yoktur.

5 — Muhalefetin Maksadı; D. P. nin türlü kanallardan gördüğü yardımların da Düyunu Umumiye kontrolleri gibi kontroller getireceğini telmih ederek vatandaşları yanlış fikirlere saptırmak; yardımın boş ve faydasız olduğunu dışarıya göstermektir.

İşte, yaz aylarında başlayan ve Irak olaylarından sonra, muhalefetin meşruiyet dışı metodlarla çalışan bir organ olduğu ithamına kadar varan tartışmaların başlangıç seyri budur.

Burada bizim söyleyebileceğimiz şudur: Partiler, Meclis dışında da siyasi iktidar savaşına devam ederler. Yani, Meclistekine ek olarak, Meclis dışında da, iktidar politikasını hırpalayabilirler. İtibardan düşürmeğe uğraşabilirler. Bu, muhalefet haklarındandır. Bunun altında, iktidarı obstrüksiyona tabi tutma hakkı elbet yoktur. Fakat, onun her faaliyetini bir «fikri muzmer» e irca hakkı da iktidarda yoktur. Böyle bir hisse kapılıp da; sadece bu nokta üzerinde kalmasaydı, diğer noktalar üzerinde de teemmül etse idi daha iyi olurdu. Gerçekten, Kırıkkale ve Kadıköy nutukları ile başlayan bu yaz tartışmasında iktidar şu noktaları açık bırakmıştır:

- 1 — Bir iktisat politikası olarak zam meselesi,
- 2 — İktisadî refah yolunda beraber fedakârlık meselesi,
- 3 — İdarede doğruluk meselesi,
- 4 — Muhalefete Meclis dışında ve içinde vazifesini yapma imkânının mevcut olup olmadığı meselesi,
- 5 — Seçimin kanunî ve fiilî aksaklıkları meselesi,
- 6 — Neşir yasağı meselesi,
- 7 — Kıbrıs için mütemmim bilgi verme meselesi...